

URBAN DESIGN

URBANISTYKA

AGNIESZKA CIEPIELA

PhD Eng. Arch.

Cracow University of Technology
Chair of Spatial Planning, Urban and Rural Design
e-mail: ak.ciepiela@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3280-4674>

MARTIN VAŠČÁK

MSc, Arch. Dr. techn.

MVA ace s.r.o, Bratislava
e-mail: archmva@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7702-1247>

ATTRACTIVE MEANS WHAT? ELEMENTS THAT SHAPE THE IMAGE OF PUBLIC SPACE IN A SMALL TOWN

ATRAKCYJNA, CZYLI JAKA? ELEMENTY KSZTAŁTUJĄCE WIZERUNEK PRZESTRZENI PUBLICZNEJ W MAŁYM MIEŚCIE

ABSTRACT

The study presented in this paper was an attempt to determine the characteristic features and elements of attractive public spaces in small towns. Interviews were conducted in selected small towns in Poland and field research was performed in towns in south-eastern Poland, the Czech Republic and Slovakia. The analysis of small-town market squares as public spaces of key importance in a small town found that a wide range of services, user interaction and good accessibility were the main elements that define the attractiveness of these places.

Keywords: attractive public space, market square, small town

STRESZCZENIE

Tematyka przedstawionych w artykule badań dotyczy próby określenia cech i elementów charakterystycznych dla atrakcyjnych przestrzeni publicznych w małym mieście. Przeprowadzono wywiady w wybranych małych miastach w Polsce oraz badania terenowe w miejscowościach położonych w południowo-wschodniej Polsce, Czechach i na Słowacji. Analiza rynków małomiasteczkowych jako przestrzeni publicznych o szczególnym znaczeniu w małych miastach wskazuje, że szeroka oferta usług, interakcje użytkowników i dobra dostępność to główne elementy stanowiące o atrakcyjności tych miejsc.

Słowa kluczowe: atrakcyjna przestrzeń publiczna, rynek, małe miasto

1. INTRODUCTION

The theory of public spaces is linked to the construction of settlements. Defining the concept of public space can be a separate study subject (Gehl and Svarre, 2013; Wantuch-Matla, 2016). Public space, as a key element in the way cities, towns or villages function. It is a common good and a 'non-renewable' or difficult-to-recover resource (Menewel, 2020; Przesmycka, 2015). The interaction of the users of these spaces, the local authorities, or the investors associated with it, influences its aesthetics and quality. (Majerska-Pańbicka, 2022; Montgomery, 2015). It is also tied to the perception of space and the impressions it evokes in people, often building the image of the entire town (Bierwiaczonek, 2021; Kulawiak and Smętkiewicz, 2023). The perception of the image of an entire settlement through that of its main public space is particularly evident in small towns and cities (Krzysztofik and Dymitrow, 2015; Trojanowska, 2011). An attractive public space attracts users and has a positive impact on building social relations and a sense of local identity among locals. As a space accessible to all, it is a common value. The lack of an attractive public space that is visible in the suburban areas of large cities¹ has a negative impact on quality of life (Mantey, 2014, 2019; Przesmycka, 2018).

1.1. Goal and methods

This study set out to identify criteria that characterize an attractive public space in a small town, with particular reference to the space of market squares. The analysis of small-town market squares presented here aims to identify the common characteristics indicative of their attractiveness.² The study focused on small cities, that is those with populations either lower than or slightly above 20,000. Semi-structured interviews, observations in small towns and a literature review were conducted. Market squares, as major public spaces of special significance to their respective towns, were selected for further detailed analysis. Field studies and detailed analyses were carried out in twelve small-town squares in south-eastern Poland, the Czech Republic and Slovakia in relation to the function of the squares and the use of the surrounding buildings, transport and pedestrian access, composition and aesthetics. It was important to identify the

¹ Ever-growing suburbs often lack attractive public spaces.

² Among other things, this study aimed to determine the elements that characterize an attractive urban space, enabling quantitative analyses to be carried out.

elements that characterize an attractive urban space, enabling quantitative analysis. On the basis of the research, a set of criteria was selected which, in the authors' opinion, characterize an attractive public space in a small town.

2. ATTRACTIVENESS OF CONTEMPORARY PUBLIC SPACES AS PRESENTED IN THE LITERATURE

Public space is a subject of discussion in various fields, such as architecture and urban planning, psychology, sociology, economics or legal studies. Due to the wealth of publications, we selected a range of items that, in our view, were the most accurate in discussion the subject of this study. A landmark publication was written in the 1960s by Jane Jacobs (Jacobs, 1961). Jacobs presents a way of looking at space, introducing social and sociological themes, and considers the impact of user diversity on the functioning and sense of safety in public space. The universality of the issues raised by Jacobs makes it possible to relate them to the assessment of market squares in small towns, even though her work is about a large city. Charles Montgomery shows the relationship between the design of a city and the level of life satisfaction of its inhabitants (Montgomery, 2015). Jan Gehl's works on creating people-friendly public spaces (Gehl, 2010; 2011; Gehl and Svarre, 2013) or experiencing the impact of these spaces on the user (Hiss, 1991) were equally relevant to the research presented. A multifaceted discussion of the right to decide on the development of the city and its space, in relation to social and economic issues, is presented in *Cities for people, not for profit* (Brenner et al., 2012). The items listed above are linked by the user of the space, who co-creates this space. The issues of urban composition presented in *The Image of the City* (Lynch, 1960) and *Elementy kompozycji urbanistycznej* (Wejchert, 1984) which constitute the canon on the subject, are likewise of continued relevance. The methods developed by Gehl, Lynch or Wejchert are constantly used in urban analysis and the study of urban spaces. This is confirmed by the persistent and continually evolving discussion on the subject and its varying perspectives. As a not-for-profit organization that has operated since 1975, Project for Public Spaces has developed a range of methods that can be applied to urban space design. The co-founders of Project for Public Spaces emphasize in the publications they produce that: *Place gives identity to the city. Without great public places there would be no great cities* (Jeleński and Kosiński, 2009, p. 20). Matthew Carmona shows the different

dimensions of space in the simple form of a guide (Carmona, 2021). In this context, the educational dimensions of the publications listed is crucial, as they are not addressed to experts only. Landscape evaluation methods set in the context of the Kraków school of landscape architecture and the theory of landscape interiors (Bogdanowski, 1976, 1990; Myczkowski et al., 1998) are also used in studies concerning urban spaces (Hrehorowicz-Gaber et al., 2023) which point to the significance of the landscape in public space issues. Another aspect of the transformation of urban spaces in recent years is related to the COVID-19 pandemic. To some extent, we can still see the impact of the restrictions and constraints introduced in the wake of the pandemic in public spaces³ cities around the world. *In general, the previous research literature tends to believe that COVID-19 may have a negative impact on social interactions and mobility within public urban spaces. The present study substantiates that after the end of the lockdown, people have indicated a very strong desire for societal mobility in sociable places, which reveals the originality of the current study. However, the pedestrians' propensity for commercial spaces has mitigated, which is in line with previous studies* (Askarizad et al., 2021). The changes in relationships and interactions evident in space have influenced its functioning and have provided the basis for guidelines for future urban design (Honey-Rosés et al., 2021). The relationship between users and urban spaces, the sense of identity and cultural determinants is presented by Ali Madanipour (Madanipour, 2021) who refers to the weakening or transformation of existing social ties in favour of increasing user anonymity. The literature repeatedly emphasizes the significance of the cultural landscape in the shaping of space (Sykta and Grzybowski, 2023), and links issues of cultural heritage and meeting the needs of the contemporary user (Jeleński and Kosiński, 2009; Szafranek, 2019). It is worth noting the transformation of the spaces of historical city centres (Węclawowicz-Bilska, 2015; Węclawowicz-Bilska, 2019). In this context, the theme of the revitalization of market squares seems to be relevant, especially in terms of improving the quality of urban spaces (Ramlee et al.,

³ This also includes open spaces. *In general, the previous research literature tends to believe that COVID-19 may have a negative impact on social interactions and mobility within public urban spaces. The present study substantiates that after the end of the lockdown, people have indicated a very strong desire for societal mobility in sociable places, which reveals the originality of the current study. However, the pedestrians' propensity for commercial spaces has mitigated, which is in line with previous studies* (Askarizad et al., 2021).

2015). The literature on the regeneration of small towns, thus improving the attractiveness of, among other things, market squares, includes spatial, functional and aesthetic issues, often discussed using specific cases (Ciepiela, 2021a; Przesmycka, 2009; Węclawowicz-Bilska, 2012). It also includes issues concerning spaces intended to be attractive places — spa spaces (Węclawowicz-Bilska and Wdowiarz-Bilska, 2019) — or publications that discuss the role and emphasize the significance of cultural values in regeneration processes (Battis-Schinker et al., 2021). With this in mind, we set the role and importance of cultural determinants and interpersonal interactions as the starting point for this research.

3. ANALYSES

Rating a place's attractiveness level, although often subjective, is done through certain criteria.⁴ In order to identify the user's perception of urban space, fifty-six semi-structured interviews were conducted, addressing five main issues.⁵ The respondents were asked to:

- 1) define what a public space is,
- 2) state the types and forms of development of public space,
- 3) define what characterizes an attractive space,
- 4) state what they believed was the local town's main public space,
- 5) list some of the most attractive public spaces that they knew of.

⁴ Even when the person performing the assessment imposes their own assessment criteria unconsciously.

⁵ The interviews were conducted in small Polish towns in the in the Subcarpathian, Holy Cross and Lesser Poland voivodeships, with a population of no more than 20,000 inhabitants. The respondents comprised 32 women (57% of the total number of respondents) aged between 17 and 72, and 24 men (43% of the total number of respondents) aged between 14 and 67. Seventy-five percent of responses were provided by individuals aged 60 to 70 (25 women and 17 men). Education level was not collected. Most interviews (23) were conducted in Niepołomice, followed by Biecz (16), Lipnica Murowana (10), and Lanckorona (7). The survey was an unstructured, free-form interview, allowing for a broader discussion of the issues raised. The responses were compiled and organized into issue groups. The responses were compiled and organized into issue groups. No clear relationships were identified between data related to the respondents' characteristics and the identified space features. However, it was found that in order to analyse the data using, for example, the Pearson Chi-square independence test, it would be necessary to develop a full survey questionnaire and significantly expand the group of respondents. This study was preliminary and directing in its approach to urban analyses. This paper presents the part of the results that are most relevant to the overall study.

The majority of responses concerning the first issue (97%) referred to the form of use and accessibility of the space. The answers given included statements such as: *the space that surrounds us when we leave home, the space for people to function or the generally accessible area*. When asked to name the types of public space, the respondents most often mentioned the space of shopping malls (48%), while answers such as *square* and *street* were given by only 13% of respondents, who, after some thought, identified the square as the market square. When referring to the ways in which space is developed, the answers given related to its function. Interpersonal relations (21%) were frequently referenced, and rules of behaviour that prevail in such spaces were noted. To the majority of respondents (93%), the most important factor in the attractiveness of space was the wide range of services on offer — both in the space (the square) and the surrounding buildings. Attention was also drawn to the desirable presence of other users. When answering what an attractive space should look like, most respondents mentioned aesthetics and coming equipped with street furniture.⁶ The important role of green space⁷ and the functional flexibility of the square was also noted.⁸ However, safety within the space was not seen as essential. Interestingly, especially in relation to the above answers, when asked where the main public space in a given town was located, almost all the respondents stated it was the market square. When asked to name the most attractive public spaces they knew, the respondents mentioned Wrocław's Market Square, Gdańsk's Old Town, Kraków's Old Town and, from outside Poland, the historical parts of Venice, Vienna, Paris and Prague. The historical features of these places were often stressed.

In the light of the results of the interviews and the literature review, a number of issues concerning the perception of space as attractive were selected for further analysis. The service offering, the aesthetics of the buildings and spaces, the legibility of the urban interior, the presence of street furniture, the presence of landscaped greenery, the presence of cultural and historical features, and accessibility were identified as essential factors that contribute to the attractiveness of urban spaces. For the purposes of in-depth research, these issues were further clarified (see Table 1), and the urban layout was assumed to be a criterion in case selection. Referring to spaces perceived as attractive in

small cities and towns, the selections of cases for further study were made based on original field research and observations. Twelve small-town market squares from south-eastern Poland, the Czech Republic and Slovakia were identified.

From Poland, Biecz (Ill. 1, 2), Lanckorona (Ill. 3, 4), Lipnica Murowana (Ill. 5, 6) and Niepołomice were selected⁹ (Ill. 7, 8), from Slovakia, Brezno (Ill. 9, 10), Levoča (Ill. 11, 12), Stará Ľubovňa (Ill. 13, 14), Podolínec (Ill. 15, 16), and from the Czech Republic, Český Krumlov (Ill. 17, 18), Havlíčkův Brod (Ill. 19, 20), Jindřichův Hradec (Ill. 21, 22) and Kutná Hora (Ill. 23, 24).

The uses of buildings located in the market squares and in their immediate surroundings were analysed. The simplified urban surveys (Ill. 25) and the quantitative analysis in terms of service, and mixed-use service and residential buildings (see Table 2) allowed us to conclude that in each case a significant share of service uses could be identified. In cities with larger populations, such as Niepołomice, Brezno, Levoča, Český Krumlov, Havlíčkův Brod, Jindřichův Hradec and Kutná Hora, there was a significant predominance of service buildings in relation to housing. In smaller towns, the prevalence of service buildings was negligible. With regard to services, the specificity of uses present in space was noted. In the case of the Slovak towns — Levoča, Podolínec and the smallest of the Polish towns of Lanckorona and Lipnica Murowana — the proportions of services of local and citywide significance were similar. In the other cases, services of citywide significance predominated. Also notable in the context of the service offering, as highlighted by the respondents, is the presence of active edges, understood as ground floors in the buildings that adjoin a market square, and provide opportunities for interaction.¹⁰ The presence of active edges was noted in all the spaces analysed. In most of the cases, a part of the market space remained undeveloped and free of street furniture or greenery. The exceptions to this were Slovakia's Levoča and Stará Ľubovňa. In each case, the market squares were formal spaces, and served as a showcase for the town and also allowed for a temporary change of use.¹¹ In most of the towns analysed, cycli-

⁶ Aesthetics, understood as a well-maintained, orderly space. Benches and various types of seating and fountains were mentioned especially often.

⁷ Particularly tall greenery that casts shade on seating.

⁸ Related to organising different types of events such as concerts or special events.

⁹ Their populations, according to. (Statistics Poland, 2023), were 4,349, 2,059, 796, and 16,493, respectively. As per (Statistical Office of the Slovak Republic, 2021) the number of inhabitants was, respectively: 12,057, 14,722, 16,161, 3,178. As per (Czech Statistical Office, 2021), the number of inhabitants was respectively: 13,160, 23,391, 20,815, 20,353.

¹⁰ Such as gallery and shop fronts, recesses and arcades.

¹¹ For example, for the duration of fairs or festivals.

cal events that attracted users, including those from outside the towns themselves, were organized.¹² The presence of greenery in the spaces analysed varied. While in Slovak towns it was an important part of the squares' development, in the case of the spaces in Polish and Czech towns its presence was significant only in Lanckorona.¹³

Concerning urban composition, we observed the presence of compact and full frontages in the buildings surrounding the markets in every case. The display of elements of significance in the development was noted in most market squares, which positively influenced the aesthetics of the spaces, in addition to¹⁴ harmoniously selected street furniture items. Transport and pedestrian access, as well as space legibility, were also analysed.¹⁵ In most cases, the entrances to the market square areas were accentuated in subtle ways (e.g., by changing the paving). Furthermore, in half of the cases, the entrance to the square was tied to significant changes in space parameters.¹⁶ Transport access to the market squares was very good, which meant that, in virtually every case, car-based transport was present to a greater or lesser extent.¹⁷ Pedestrian access was particularly important for the ability to use the space, which varied and was closely linked to transport access. The presence of roads with significant vehicular traffic hindered pedestrian circulation within the market squares. The issues discussed are summarized in Table 1.

4. SUMMARY AND CONCLUSIONS

The perception and rating of public space in small cities and towns, especially in the areas of south-eastern Poland,¹⁸ seemed to be strongly influenced by

the perspective that a regenerated or renovated space, no matter how, was considered attractive.¹⁹ This study presents a set of criteria and identifies features and elements of space that appear to be characteristic of places perceived as attractive. The only element identified in the interviews whose significant presence in the space was not explicitly found in most of the cases analysed, was greenery. With regard to Slovak town squares, tall greenery was an important part of the development, whereas in Poland and the Czech Republic, the presence of greenery was mostly negligible.²⁰ The other features that were studied,²¹ such as a wide range of services, including those of a citywide significance, good access, aesthetics, the provision of street furniture and flexibility in changing the function of the square space, were confirmed and reflected in the form of a set of criteria. The market square in Levoča received the highest marks according to the adopted criteria, followed by public spaces in Jindřichův Hradec and Kutná Hora. Český Krumlov and Havlíčkův Brod were also rated highly. The biggest discrepancies in the evaluation of the above-mentioned places concerned mainly the presence of greenery. In the interviews, greenery was identified as a significant factor influencing the perceived attractiveness and assessment of public spaces, as reported by respondents. However, during the in situ research, a positive impact on the assessment was observed in only half of the studied cases.

The criteria that can be used to rate the public spaces of small towns include:

- number of service buildings in relation to residential buildings,
- significant share of service uses of citywide significance among all service uses in a market square,
- presence of active edges,
- presence of a formal town square in the market square,
- the functional flexibility of the open space of the market square, tied to the potential for organizing events in this space,
- presence of landscaped greenery,
- good transport access to the city and market square,
- good pedestrian access to the central market area,
- the presence of accentuated and legible 'entrances' to the market space,
- exposition of significant structures that affect the composition of the space,

¹² Among others, the Angel in the Town of Lanckorona Festival, the Kromer Festival in Biecz, Festiv, — the historical music festival in Biecz, the Teatralna Chalupka festival in Brezno.

¹³ Lanckorona is the only village included because of its well-preserved urban layout and the significant landscape features that contribute to the special character of the village's market square.

¹⁴ These include the display of silhouettes of historical churches (Niepołomice, Levoča, Podolíneec).

¹⁵ Understood as a clear accentuation of the entrances to the market space, or the separation of zones, e.g., by means of paving layout.

¹⁶ From the interiors of streets with much narrower proportions, into the open space of a square, which was an important factor in creating the impression of the uniqueness of the place the user was entering.

¹⁷ Depending on its location in relation to the main transport linkages (roads of international, national, regional and local significance).

¹⁸ Characterized by weaker economic and economic conditions (Bartosiewicz and Stańczyk, 2018).

¹⁹ Based on an analysis of the answers given in the interviews.

²⁰ The exception was Lanckorona.

²¹ Indicated from interviews and the literature review.

- presence of compact and full frontages, associated with an urban space's legibility,
- interesting, aesthetically pleasing and harmonious development,
- harmonious and appropriately selected street furniture.

Due to the study's assumptions, it concerned spaces of historical origin and due to the statutory conservation of such spaces, the development that surrounded them also was of historical value.

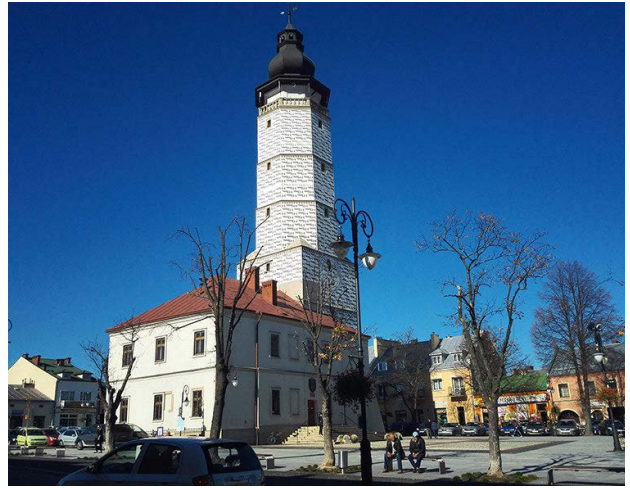
Acknowledgements

We would like to express our deep gratitude to the late Professor Elżbieta Węclawowicz-Bilska, our Mentor and Friend. As doctoral students of the late Professor, we had the honour and great pleasure of conducting research under her supervision, the results of which are used in this paper. We would also like to commemorate a small part of Her research interests, which has had a significant impact on our academic paths.

Ill. 1 Biecz, Poland. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

Il. 1. Biecz, Polska. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

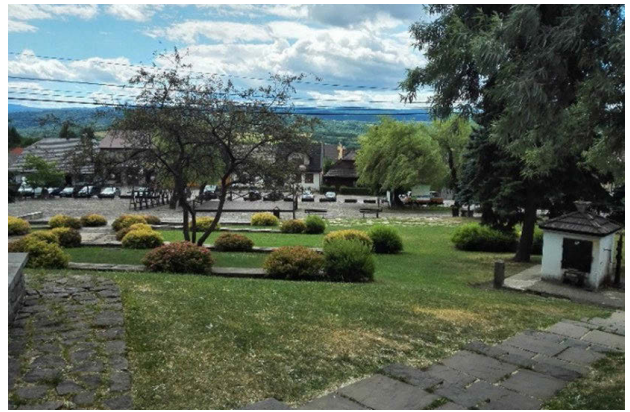
Ill. 2 Biecz, Poland. View of the Town Hall from the south. Photo by A.Ciepiela 2017 (Ciepiela, 2021b,p. 25)

Il. 2. Biecz, Polska. Widok na ratusz od strony południowej. Fot. A. Ciepiela, 2017.

Ill. 3 Lanckorona, Poland. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

Il. 3. Lanckorona, Polska. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

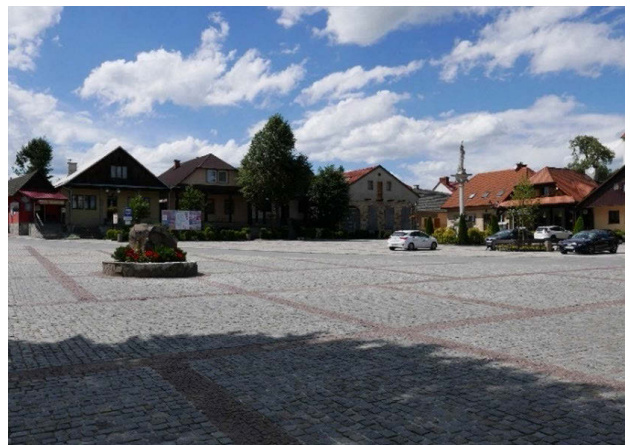
Ill. 4 Lanckorona, Poland. View from south-east towards the west. Photo by A.Ciepiela 2018 (Ciepiela, 2021b,p. 23)

Il. 4. Lanckorona, Polska. Widok od strony południowo-wschodniej w kierunku zachodnim. Fot. A. Ciepiela, 2018.

Ill. 5 Lipnica Murowana, Poland. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

Il. 5. Lipnica Murowana, Polska. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

Ill. 6 Lipnica Murowana, Poland. View from south-east towards the west. Photo by A.Ciepiela 2020 (Ciepiela, 2021b,p. 22)

Il. 6. Lipnica Murowana, Polska. Widok od strony południowo-wschodniej w kierunku zachodnim. Fot. A. Ciepiela, 2020.

Ill. 7 Niepołomice, Poland. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

Il. 7. Niepołomice, Polska. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

Ill. 8 Niepołomice, Poland. View from the central part of the square towards the south-east. Photo by A.Ciepiela 2020 (Ciepiela, 2021b,p. 28)

Il. 8. Niepołomice, Polska. Widok z centralnej części placu w kierunku południowo-wschodnim. Fot. A. Ciepiela, 2020.

Ill. 9 Brezno, Slovakia. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

Il. 9. Brezno, Słowacja. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

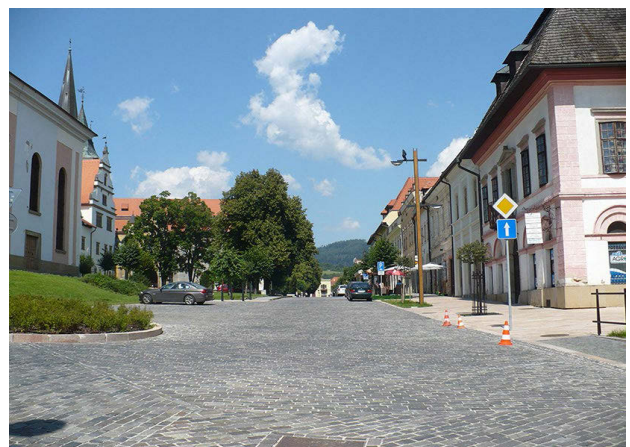
Ill. 10 Brezno, Slovakia. View from the central part of the square towards the south. Photo by A.Ciepiela 2017 (Ciepiela, 2021b,p. 26)

Il. 10. Brezno, Słowacja. Widok z centralnej części rynku w kierunku południowym. Fot. A. Ciepiela, 2017.

Ill. 11 Levoča, Slovakia. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

Il. 11. Levoča, Słowacja. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

Ill. 12 Levoča, Slovakia. Entrance to the market area from the south, Photo by A. Ciepiela 2017 (Ciepiela, 2021b, p. 29)

Il. 12. Levoča, Słowacja. Wejście w obszar rynku od strony południowej. Fot. A. Ciepiela, 2017.

III. 13 Stará Ľubovňa, Slovakia. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

II. 13. Stará Ľubovňa, Słowacja. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

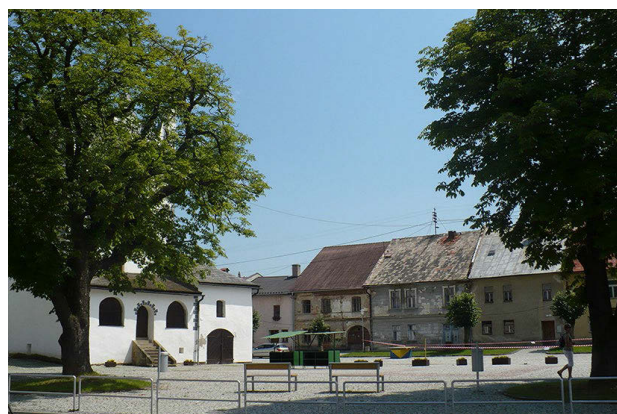
III.14 Stará Ľubovňa, Slovakia. View from the central part of the square towards the south, Photo by A. Ciepiela 2017 (Ciepiela, 2021b, p. 30)

II. 14. Stará Ľubovňa, Słowacja. Widok z centralnej części rynku w kierunku południowym. Fot. A. Ciepiela, 2017.

III. 15 Podolíneć, Slovakia. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

II. 15. Podolíneć, Słowacja. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

III. 16 Podolíneć, Slovakia. View of the central part of the square from the west, Photo by A. Ciepiela 2017 (Ciepiela, 2021b, p. 24)

II. 16. Podolíneć, Słowacja. Widok na centralną część rynku od strony zachodniej. Fot. A. Ciepiela, 2017.

III. 17 Český Krumlov, Czech Republic. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

II. 17. Český Krumlov, Czechy. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

III. 18 Český Krumlov, Czech Republic. View from the central part of the square towards the south, Photo by A. Ciepiela 2017 (Ciepiela, 2021b, p. 27)

II. 18. Český Krumlov, Czechy. Widok z północnego narożnika rynku w kierunku południowym. Fot. A. Ciepiela, 2017.

Ill. 19 Havlíčkův Brod, Czech Republic. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

Il. 19. Havlíčkův Brod, Czechy. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

Ill. 20 Havlíčkův Brod, Czech Republic. View from the central part of the square towards the north. Photo by A.Ciepiela 2017 (Ciepiela, 2021b,p. 33)

Il. 20. Havlíčkův Brod, Czechy. Widok z centralnej części rynku w kierunku północnym. Fot. A. Ciepiela, 2017.

Ill. 21 Jindřichův Hradec, Czech Republic. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

Il. 21. Jindřichův Hradec, Czechy. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

Ill. 22 Jindřichův Hradec, Czech Republic. View from the central part of the square towards the south. Photo by A.Ciepiela 2017 (Ciepiela, 2021b,p. 32)

Il. 22. Jindřichův Hradec, Czechy. Widok z centralnej części rynku w kierunku południowym. Fot. A. Ciepiela, 2017.

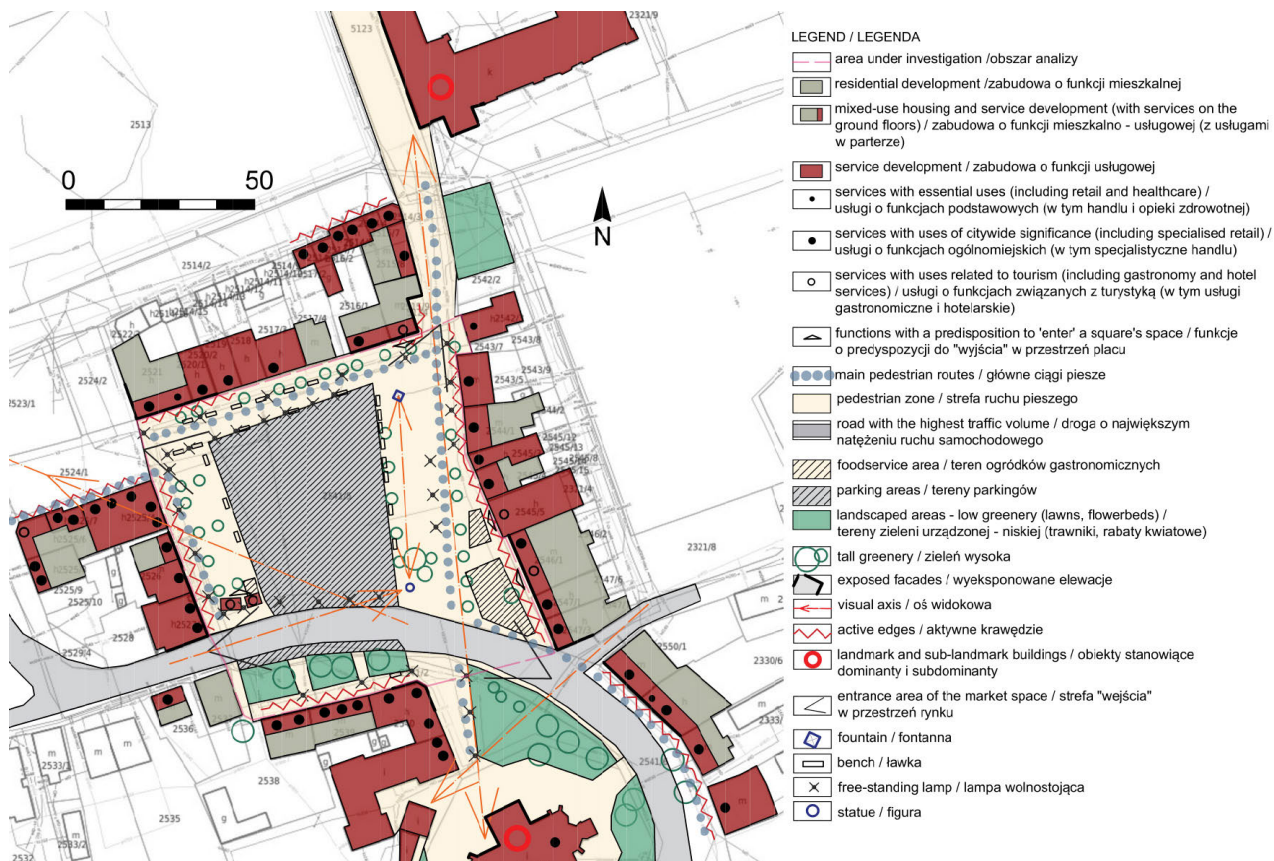
Ill. 23 Kutná Hora, Czech Republic. Aerial photograph from Google Earth Pro. 2019

Il. 23. Kutná Hora, Czechy. Źródło: zdjęcie lotnicze Google Earth Pro, 2019.

Ill. 24 Kutná Hora, Czech Republic. View from the central part of the square towards the south-east. Photo by A.Ciepiela 2017 (Ciepiela, 2021b,p. 31)

Il. 24. Kutná Hora, Czechy. Widok z centralnej części rynku w kierunku południowo-wschodnim. Fot. A. Ciepiela, 2017.

III. 25 Functional and compositional scheme of the market square in Niepołomice. Original work

II. 25. Schemat funkcjonalno-kompozycyjny rynku w Niepołomicach. Źródło: opracowanie własne.

Table 1. Listing of the elements of the spaces of small-town market squares under investigation, with synthetic ratings. Gray highlighting indicates the highest rated elements. Original work. Ratings: (+) the element has a positive impact on the attractiveness of the space; (+/-) the element has a positive impact on the attractiveness of the space, to a lesser extent than (+); (-/+) the element has a negative impact on the attractiveness of the space, to a lesser extent than (-); (-) the element has a negative impact on the attractiveness of the space.

Tabela 1. Zestawienie badanych elementów przestrzeni rynków małomiasteczkowych wraz z syntetyczną oceną. Kolorem szarym podkreślono najwyższej ocenione elementy. Oznaczenia:

(+) badany element ma dodatni wpływ na atrakcyjność przestrzeni;

(+/-) badany element ma dodatni wpływ na atrakcyjność przestrzeni, w mniejszym stopniu niż (+);

(-/+) badany element ma ujemny wpływ na atrakcyjność przestrzeni w mniejszym stopniu niż (-);

(-) badany element ma ujemny wpływ na atrakcyjność przestrzeni.

Wyszczególnienie	Town / miasto											
	Biecz	Lanckorona	Lipnica Murowana	Niepołomice	Český Krumlov	Havlíčkův Brod	Jindřichův Hradec	Kutná Hora	Brezno	Levoča	Stará Ľubovňa	Podolínec
Number of service buildings in relation to residential buildings / Liczba obiektów usługowych w stosunku do zabudowy mieszkalnej	+/-	+/-	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+/-
Share of service uses of citywide significance among all service uses in a market square / Udział funkcji usługowych o znaczeniu ogólnomiejskim wśród wszystkich funkcji usługowych w rynku	+	+/-	+/-	+	+	+	+	+	+	+/-	+	+/-
Presence of active edges / Obecność aktywnych krawędzi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Presence of a formal town square in the market square / Obecność placu miejskiego o charakterze reprezentacyjnym w rynku	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Market square functional flexibility (e.g., hosting festivals, fairs, music events) / Elastyczność funkcji na płycie rynku (np. dla organizacji festiwali, jarmarków, imprez muzycznych)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Presence of landscaped greenery / Obecność zieleni urządzonej	-/+	+	-/+	-/+	-	+/-	-/+	-/+	+	+	+	+/-

Wyszczególnienie Element investigated / Badany element	Town / miasto											
	Biecz	Lanckorona	Lipnica Murowana	Niepolomice	Český Krumlov	Havlíčkův Brod	Jindřichův Hradec	Kutná Hora	Brezno	Levoča	Stará Ľubovňa	Podolíneč
External transport access to the city / Zewnętrzna dostępność transportowa do miasta	+	+/-	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Pedestrian access to the central market area / Dostępność piesza do centralnej części rynku	+/-	+/-	+	+/-	+/-	+	+	+	+/-	+	+/-	+/-
Accentuated 'entrances' to the space analysed / Zaakcentowane „wejścia” w analizowaną przestrzeń	+/-	+/-	+	+	+	+/-	+	+	+/-	+	+/-	+/-
Exposition of significant compositional elements in development / Ekspozycja znaczących elementów kompozycji w zagospodarowaniu	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+
Presence of compact and full frontages / Obecność zwartych i pełnych pierzei zabudowy	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Development aesthetics and harmoniousness / Estetyka i harmonijność zabudowy	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+/-	+	+/-	+/-
Street furniture harmoniousness / Harmonijność obiektów małej architektury	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+/-

Source: own elaboration. / Źródło: opracowanie własne.

Table 2 Example of an Analysis card for the market square in Niepołomice. Own work.

Tabela 2. Przykładowa Karta analizy dla rynku w Niepołomicach.

Analysis card for the market square in Niepołomice / Karta analizy dla rynku w Niepołomicach			
Spaces of market square under investigation / Powierzchnia badanego obszaru	~ 7250 m ²		
	Area dedicated to the movement of pedestrians / Powierzchnia dedykowana dla ruchu pieszego	~ 3890 m ²	
	Area dedicated to vehicular traffic / Powierzchnia dedykowana dla ruchu samochodowego	Roades / Drogi	~ 760 m ²
		Parking areas / Parkingi	~ 2120 m ²
	Area of green spaces / Powierzchnia terenów zielonych		~ 476 m ²
Composed greenery / Zieleń komponowana	Yes; tree rows, flowerbeds / Tak — szpalery drzew, kwietniki		
Number of objects in the investigated area / Ilość obiektów w badanym obszarze	Total / Ogółem	27	
	residential / mieszkalne	2	
	mixed-use housing and service / usługowo-mieszkalne	10	
	service / usługowe	15	
Development edge length / Długość krawędzi zabudowy	active / aktywne	222 m	
	inactive / nieaktywne	53 m (part of frontage is open / część pierzei otwarta)	
Number of street furniture / Ilość obiektów małej architektury	59		
	bench / ławki, siedziska	23	
	free-standing lamp / lampy stojące	34	
	others (fountains, statues) / inne (fontanny, figury)	2	

Source: own elaboration. / Źródło: opracowanie własne.

1. WPROWADZENIE

Teoria przestrzeni publicznych jest związana z budową ośrodków osadniczych. Zdefiniowanie pojęcia przestrzeni publicznej mogłoby stanowić odrębny temat do rozważań (Gehl, Svarre, 2013; Wantuch-Malta, 2016). Przestrzeń publiczna jako element kluczowy dla sposobu funkcjonowania miast, miasteczek czy wsi, jest dobrem wspólnym i stanowi zasób „nieodnawialny” czy też trudny do odzyskania (Mencwel, 2020; Przesmycka, 2015). Współdziałanie użytkowników tych przestrzeni, władz lokalnych czy inwestorów z nią związanych wpływa na jej estetykę i jakość (Majerska-Pałubicka, 2022; Montgomery, 2015). Wiąże się to także z postrzeganiem przestrzeni i wrażeniami, jakie budzi ona w odbiorcach, często budując obraz całego ośrodka (Bierwiazek, 2021; Kulawiak, Smętkiewicz, 2023).

Percepcja wizerunku całego ośrodka poprzez postrzeganie jego głównej przestrzeni publicznej jest szczególnie widoczna w małych miastach i miejscowościach (Krzysztofik, Dymitrow, 2015; Trojanowska, 2011). Atrakcyjna przestrzeń publiczna przyciąga użytkowników, wpływa także pozytywnie na budowanie relacji społecznych oraz poczucia tożsamości lokalnej wśród mieszkańców. Jako przestrzeń dostępna dla wszystkich jest wartością wspólną. Brak atrakcyjnych przestrzeni publicznych widoczny w terenach podmiejskich dużych miast — stale powiększając się suburbia niejednokrotnie pozbawione są atrakcyjnych przestrzeni publicznych. Wpływa negatywnie na jakość życia mieszkańców (Mantey, 2014, 2019; Przesmycka, 2018).

1.1. Cel i metody

Tematyka badań przedstawionych w niniejszym artykule dotyczy próby określenia kryteriów charakteryzujących atrakcyjną przestrzeń publiczną w małym mieście, ze szczególnym uwzględnieniem przestrzeni rynku. Analiza małomiasteczkowych rynków ma na celu wskazanie cech wspólnych świadczących o ich atrakcyjności. Badanie miało między innymi na celu wskazanie elementów charakteryzujących atrakcyjną przestrzeń miejską, umożliwiających przeprowadzenie analiz ilościowych. W badaniach uwzględniono miasta małe, liczące mniej niż 20 000 mieszkańców lub niewiele ponad. Przeprowadzono wywiady częściowo ustrukturyzowane, obserwacje w małych miastach oraz przegląd literatury. Do analiz szczegółowych wytypowano rynki jako główne przestrzenie publiczne o szczególnym znaczeniu dla miejscowości.

Badania terenowe oraz analizy szczegółowe prowadzono w dwunastu małomiasteczkowych rynkach południowo-wschodniej Polski, Czech i Słowacji, w odniesieniu do funkcji placu oraz zabudowy otaczającej, dostępności transportowej i pieszej, kompozycji oraz estetyki. Istotne było wskazanie elementów charakteryzujących atrakcyjną przestrzeń miejską, umożliwiających przeprowadzenie analiz ilościowych. Na podstawie badań wytypowano zestaw kryteriów, które — zdaniem autorów — charakteryzują atrakcyjną przestrzeń publiczną w małym mieście.

2. ATRAKCYJNOŚĆ WSPÓŁCZESNYCH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH W LITERATURZE

Przestrzeń publiczna stanowi przedmiot rozważań w różnych dziedzinach, takich jak: architektura i urbanistyka, psychologia, socjologia, ekonomia czy prawo. Z uwagi na bogactwo publikacji wskazano wybrane pozycje odnoszące się — zdaniem autorów — najtrafniej do podejmowanej tematyki badań. Przełomową, w latach 60. XX wieku, publikację przedstawiła Jane Jacobs (Jacobs, 1961). Autorka prezentuje sposób postrzegania przestrzeni, wprowadzając wątki społeczne i socjologiczne, uwzględniający wpływ różnorodności użytkowników na funkcjonowanie i poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej. Uniwersalność zagadnień poruszanych przez Jacobs pozwala na odniesienie ich do oceny rynków w małych miastach, pomimo iż publikacja dotyczy miasta dużego.

Charles Montgomery ukazuje związek pomiędzy projektowaniem miasta a poziomem zadowolenia z życia jego mieszkańców (Montgomery, 2015).

Prace Jana Gehla związane z tworzeniem przestrzeni publicznych przyjaznych dla ludzi (Gehl, 2010, 2011; Gehl, Svarre, 2013) czy doświadczaniem wpływu tych przestrzeni na użytkownika (Hiss, 1991) są równie ważne dla niniejszej pracy. Wieloaspektowe rozważania o prawie do decydowania o rozwoju miasta i jego przestrzeni, w odniesieniu do zagadnień społecznych i ekonomicznych, przedstawiono w pracy zbiorowej *Cities for people, not for profit* (Brenner i in., 2012).

Pozycje wskazane powyżej łączy użytkownik przestrzeni, który jednocześnie jest jej współtwórcą. Zagadnienia związane z kompozycją urbanistyczną zaprezentowane w dziełach takich jak *The Image of the City* (Lynch, 1960) oraz *Elementy kompozycji urbanistycznej* (Wejchert, 1984), które stanowią kanon literatury przedmiotu, nie tracą na aktualności. Metody wypracowane przez Gehla, Lyncha czy Wejcherta są stale wykorzystywane w analizie urbanistycznej oraz badaniach przestrzeni miejskich.

Potwierdzają to prowadzone i rozwijane rozważania w tym zakresie, w zróżnicowanych ujęciach. *Project for Public Spaces* jako organizacja non profit działająca od 1975 roku wypracowała szereg metod możliwych do aplikacji przy kształtowaniu przestrzeni miejskiej. Współtwórcy *Project for Public Spaces* w tworzonych publikacjach podkreślają, że: *Miejsce nadaje tożsamość miastu. Bez wspaniałych miejsc publicznych nie byłoby wspaniałych miast* (Jeleński, Kosiński, 2009, s. 20).

Matthew Carmona (2021) w prostej formie przewodnika ukazuje różne wymiary przestrzeni. Ważny w tym kontekście wydaje się wymiar edukacyjny wspomnianych publikacji, dostosowanych nie tylko dla ekspertów specjalizujących się w tej tematyce.

Metody ewaluacji krajobrazu osadzone w kontekście krakowskiej szkoły krajobrazu i teorii wnętrza krajobrazowych (Bogdanowski, 1976, 1990; Myczkowski et al., 1998) są wykorzystywane w badaniach dotyczących również przestrzeni miejskich (Hrehorowicz-Gaber i in., 2023) wskazując na istotne znaczenie roli krajobrazu dla problematyki przestrzeni publicznej.

Kolejny aspekt transformacji przestrzeni miejskich w ostatnich latach jest związany z pandemią COVID-19. W pewnym stopniu widoczny jest wpływ obostrzeń i ograniczeń wprowadzanych w związku z pandemią w przestrzeniach publicznych miast na całym świecie.

In general, the previous research literature tends to believe that COVID-19 may have a negative impact on social interactions and mobility within public urban spaces. The present study substantiates that after the end of the lockdown, people have indicated a very strong desire for societal mobility in sociable places, which reveals the originality of the current study. However, the pedestrians' propensity for commercial spaces has mitigated, which is in line with previous studies (Askarizad i in., 2021).

Zmiany relacji i interakcji, widoczne w przestrzeni, wpłynęły na jej funkcjonowanie i stały się podstawą dla wskazań do przyszłych projektów urbanistycznych (Honey-Rosés i in., 2021). Związki użytkowników z przestrzeniami miejskimi, poczuciem tożsamości i uwarunkowaniami kulturowymi przedstawia Ali Madanipour (2021) odnosząc się do osłabiania czy też przekształcania dotychczasowych więzi społecznych na rzecz wzrastającej anonimowości użytkowników. W literaturze przedmiotu podkreślane jest niejednokrotnie znaczenie krajobrazu kulturowego dla kształtowania przestrzeni (Sykta, Grzybowski, 2023), łącząc zagadnienia dziedzictwa kulturowego i realizacji potrzeb współczesnego użytkownika (Jeleński, Kosiński, 2009; Szafranek, 2019).

Warto zwrócić uwagę na transformację przestrzeni historycznych centrów miast (Węclawowicz-Bilska, 2019). W tym kontekście istotny, szczególnie w zakresie poprawy jakości przestrzeni miejskich, wydaje się wątek rewitalizacji rynków (Ramlee i in., 2015). Literatura związana z rewitalizacją małych miast, a przez to z poprawą atrakcyjności między innymi rynków, obejmuje zarówno zagadnienia przestrzenne, funkcjonalne, jak i estetyczne, często omawiane na wybranych przykładach (Ciepiela, 2021a; Przesmycka, 2009; Węclawowicz-Bilska, 2012). Obejmuje także zagadnienia dotyczące tych przestrzeni, które w założeniu powinny stanowić miejsca atrakcyjne — przestrzeni uzdrowiskowych (Węclawowicz-Bilska, Wdowiarz-Bilska, 2019) czy też problematykę podnoszącą rolę i podkreślającą znaczenie wartości kulturowych w procesach rewitalizacji (Battis-Schinker i in., 2021).

Mając na uwadze powyższe, autorzy przyjęli rolę i znaczenie uwarunkowań kulturowych oraz interakcje międzyludzkie jako punkt wyjścia do prowadzonych badań.

3. ANALIZY

Ocena poziomu atrakcyjności miejsca, pomimo iż często subiektywna, dokonywana jest poprzez określone kryteria. Dzieje się tak nawet wtedy, gdy osoba oceniająca narzuca własne kryteria oceny nieświadomie.

W celu rozpoznania sposobu postrzegania przestrzeni miejskiej przez użytkownika, przeprowadzono 56 wywiadów częściowo ustrukturyzowanych.

Wywiady prowadzono w małych miastach polskich województw podkarpackiego, świętokrzyskiego i małopolskiego, liczących nie więcej niż 20 tys. mieszkańców. W wywiadach wzięły udział 32 kobiety (57% badanych) w wieku od 17 do 72 lat oraz 24 mężczyzn (43% badanych) w wieku od 14 do 67 lat. Aż 75% odpowiedzi udzieliły osoby w wieku od 60 do 70 lat (25 kobiet i 17 mężczyzn). Nie zbierano informacji na temat poziomu wykształcenia. Najwięcej wywiadów (23) przeprowadzono w Niepołomicach, następnie w Bieczu (16), Lipnicy Murowanej (10) oraz Lanckoronie (7). Badanie miało charakter wywiadu nieustrukturyzowanego, swobodnego, umożliwiając szersze omówienie poruszanych zagadnień. Odpowiedzi uczestników wywiadów zostały opracowane i uporządkowane w grupy zagadnień. Nie odnotowano jednoznacznych zależności pomiędzy danymi związanymi z charakterystyką respondentów a identyfikowanymi cechami przestrzeni. Stwierdzono natomiast, że dla przeprowadzenia analizy danych z wykorzystaniem na przykład testu niezależ-

ności χ^2 Pearsona konieczne byłoby opracowanie pełnego kwestionariusza ankiet oraz znaczne poszerzenie grupy respondentów. Niniejsze badanie miało charakter wstępny i ukierunkowujący dla analiz urbanistycznych. W artykule przedstawiono część wyników tego badania, najistotniejszą dla pracy

W wywiadach poruszano pięć głównych zagadnień. Respondentów proszono o:

- 1) określenie czym jest przestrzeń publiczna;
- 2) podanie rodzajów i sposobów zagospodarowania przestrzeni publicznej;
- 3) określenie, czym charakteryzuje się atrakcyjna przestrzeń;
- 4) wskazanie, gdzie w mieście (w którym prowadzono wywiad) znajduje się główna przestrzeń publiczna;
- 5) wymienienie kilku najbardziej atrakcyjnych przestrzeni publicznych znanych rozmówcy.

Większość odpowiedzi dotyczących pierwszego zagadnienia (97%) odnosiła się do funkcji i dostępności przestrzeni. Padały odpowiedzi takie jak: *prze-strzeń, która nas otacza po wyjściu z domu, przestrzeń funkcjonowania ludzi czy też teren ogólnodostępny*. Rozmówcy proszeni o podanie typów przestrzeni publicznej najczęściej w pierwszej kolejności wymieniali przestrzeń galerii handlowych (48%), natomiast odpowiedzi takich jak *plac, ulica* udzieliło zaledwie 13% badanych, po zastanowieniu doprecyzowując plac jako rynek. Odnosząc się do sposobów zagospodarowania przestrzeni udzielano odpowiedzi związanych z funkcją. Często nawiązywano także do relacji międzyludzkich (21%) oraz zwracano uwagę na obowiązujące w takich przestrzeniach ogólnie narzucone zasady. Dla większości uczestników wywiadu (93%) najistotniejsza dla atrakcyjności przestrzeni była bogata oferta usługowa — zarówno przestrzeni (placu), jak i zabudowy tę przestrzeń otaczającej. Zwracano uwagę także na pożądaną obecność innych użytkowników. Odpowiadając na pytanie, jak atrakcyjna przestrzeń powinna wyglądać, większość rozmówców wymieniała estetykę oraz wyposażenie w małą architekturę. Przy czym należy nadmienić, że estetykę rozumiano tutaj jako dobrze utrzymaną, uporządkowaną przestrzeń. Szczególnie często mówiono o ławkach i różnego typu siedziskach i fontannach. Podkreślano również istotną rolę zieleni, zwłaszcza zieleni wysokiej, umożliwiającej zacienianie siedzisk. Zwracano również uwagę na elastyczność funkcjonalną placu związaną z możliwością organizacji różnego rodzaju zdarzeń, takich jak koncerty czy imprezy okolicznościowe. Nie odnoszono się natomiast do bezpieczeństwa w przestrzeni jako elementu istotnego. Co ciekawe — zwłaszcza w odniesieniu do powyższych odpowiedzi — na pytanie, gdzie znajduje

się główna przestrzeń publiczna w mieście, niemal wszystkie osoby objęte badaniem odpowiedziały, że jest to rynek (53 na 56 osób). Rozmówcy poproszeni o wymienienie najbardziej atrakcyjnych przestrzeni publicznych, które znają, wskazywali — z polskich przykładów: wrocławski Rynek, gdańską Starówkę, krakowskie Stare Miasto, a z przykładów spoza Polski: zabytkową część Wenecji, Wiednia, Paryża czy też Pragi. W udzielanych wywiadach często podkreślano walory historyczne wskazywanych miejsc.

Mając na uwadze wyniki wywiadów częściowo ustrukturyzowanych oraz przegląd literatury wytypowano szereg zagadnień, odnoszących się do postrzegania przestrzeni jako atrakcyjnej, wymagających dalszej analizy. Wskazano ofertę usługową, estetykę zabudowy i przestrzeni, czytelność wnętrza urbanistycznego, obecność obiektów małej architektury, obecność zieleni urządzonej, obecność wartości kulturowych i historycznych oraz dostępność, jako istotne czynniki wpływające na atrakcyjność przestrzeni miejskich. Dla przeprowadzania badań szczegółowych zagadnienia te zostały doprecyzowane, co zostało przedstawione w tabeli 1. Historyczny układ urbanistyczny przyjęto jako jedno z kryteriów wyboru przykładów. Odnosząc się do przestrzeni postrzeganych jako atrakcyjne w małych miastach i miejscowościach, do analiz szczegółowych dokonano wyboru na podstawie własnych badań terenowych oraz obserwacji. Wskazano dwanaście rynków małomiasteczkowych z terenu południowo-wschodniej Polski, Czech i Słowacji.

Z Polski wybrano Biecz (Il. 1, 2) z liczbą mieszkańców 4349, Lanckoronę (Il. 3, 4) — 2059 mieszkańców, Lipnicę Murowaną (Il. 5, 6) — 796 mieszkańców i Niepołomice (Il. 7, 8) — 16 493 mieszkańców (Statistics Poland, 2023).

W przypadku Słowacji przedstawiono miejscowości: Brezno (Il. 9, 10), Levoča (Il. 11, 12), Stará Ľubovňa (Il. 13, 14), Podolínec (Il. 15, 16), w których liczba mieszkańców wynosi odpowiednio: 12 057, 14 722, 16 161, 3178 (Statistical Office of the Slovak Republic, 2021).

Czechy są reprezentowane przez: Český Krumlov (Il. 17, 18), Havlíčkův Brod (Il. 19, 20), Jindřichův Hradec (Il. 21, 22) i Kutná Hora (Il. 23, 24), z liczbą mieszkańców wynoszącą odpowiednio: 13 160, 23 391, 20 815, 20 353 (Czech Statistical Office, 2021).

Analizowano funkcje obiektów zlokalizowanych w rynkach oraz w ich najbliższym otoczeniu. Uproszczone inwentaryzacje urbanistyczne (Il. 25) oraz analiza ilościowa w zakresie obiektów usługowych, usługowo-mieszkalnych oraz mieszkalnych (Tab. 2) pozwoliły stwierdzić, że w każdym z przypadków

można wskazać znaczny udział funkcji usługowej. W miastach o większej liczbie mieszkańców, takich jak: Niepołomice, Brezno, Levoča, Český Krumlov, Havlíčkův Brod, Jindřichův Hradec i Kutná Hora, odnotowano istotną przewagę obiektów usługowych w stosunku do mieszkalnych. W mniejszych miastach przewaga obiektów usługowych była nieznaczna. W odniesieniu do usług zwrócono uwagę na specyfikę funkcji obecnych w przestrzeni. W przypadku miasteczek słowackich, takich jak Levoča i Podolínec, a także najmniejszych z polskich miejscowości — Lanckorony i Lipnicy Murowanej — proporcje usług o znaczeniu lokalnym i ogólnomiejskim były zbliżone. W pozostałych badanych przypadkach przeważały usługi o znaczeniu ogólnomiejskim. Również w kontekście oferty usługowej, podkreślanej przez uczestników wywiadów, zwraca uwagę obecność aktywnych krawędzi, rozumianych jako partery w zabudowie otaczającej rynek (jak na przykład witryny galerii, sklepów, wnęki, podcienie), które stwarzają możliwość interakcji. Obecność aktywnych krawędzi została odnotowana we wszystkich analizowanych przestrzeniach. W większości badanych przykładów część przestrzeni rynku pozostawała niezabudowana i wolna od zagospodarowania obiektami małej architektury czy zielenią. Wyjątek stanowiły tu Levoča i Stará Ľubovňa. Równocześnie w każdym przypadku rynek miał charakter przestrzeni reprezentacyjnej, stanowiącej wizytówkę miasta, a także umożliwiający czasową zmianę funkcji, na przykład na czas organizacji jarmarków czy festiwali okolicznościowych. W większości badanych ośrodków, w rynkach organizowane są cyklicznie zdarzenia, między innymi Anioł w Miasteczku w Lanckoronie, Kromer Festival Biecz, Festiv — festiwal muzyki dawnej w Bieczu czy Teatralna Chalupka w Breznie, które przyciągają wielu użytkowników, także spoza miasta.

Obecność zieleni w analizowanych przestrzeniach była zróżnicowana. W miastach słowackich stanowiła istotną część zagospodarowania, natomiast wśród pozostałych przypadków jej obecność była istotna jedynie w Lanckoronie, która jest jedyną wsią ujętą w zestawieniu, właśnie z uwagi na zachowany układ urbanistyczny oraz istotne walory krajobrazowe wpływające na szczególny charakter lanckorońskiego Rynku.

W odniesieniu do kompozycji urbanistycznej zaobserwowano, w każdym badanym przypadku, obecność zwartych i pełnych pierzei w zabudowie otaczającej rynki. W większości rynków odnotowano także ekspozycję elementów istotnych w zagospodarowaniu, wpływającą pozytywnie na estetykę przestrzeni (jak na przykład ekspozycja sylwety zabytkowych kościołów w Niepołomicach, Levočy

czy Podolíncu) oraz harmonijnie dobrane obiekty małej architektury. Badano także dostępność transportową i pieszą oraz czytelność przestrzeni rozumianej jako jasne zaakcentowanie wejść w przestrzeń rynku czy wydzielenie stref, na przykład przy pomocy układu posadzki. W większości przypadków wejścia w teren rynku były zaakcentowane w sposób subtelny (np. przy pomocy zmiany posadzki). Ponadto w połowie rynków samo *wejście* w teren placu wiązało się z istotną zmianą parametrów przestrzeni — z wnętrza uliczek o znacznie węższych proporcjach w otwartą przestrzeń placu, co stanowiło istotny czynnik wywołujący wrażenie wyjątkowości miejsca, do którego wkracza użytkownik.

Dostępność transportowa do rynków była bardzo dobra, co oznacza, że właściwie w każdym z badanych przypadków transport samochodowy był obecny w mniejszym lub większym stopniu, zależnym od położenia względem głównych powiązań komunikacyjnych (dróg o znaczeniu międzynarodowym, krajowym, regionalnym i lokalnym).

Dostępność piesza, szczególnie ważna dla możliwości korzystania z przestrzeni, była zróżnicowana i ściśle związana z dostępnością transportową. Obecność dróg o istotnym natężeniu ruchu samochodowego utrudniała ruch pieszy w obrębie rynków. Omówione zagadnienia przedstawiono syntetycznie w tabeli 1.

4. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Percepcja i ocena przestrzeni publicznej w małych ośrodkach, zwłaszcza w obszarach południowo-wschodniej Polski, charakteryzujących się słabszą kondycją ekonomiczną i gospodarczą (Bartosiewicz, Stańczyk, 2018), wydają się być silnie uwarunkowane perspektywą, zgodnie z którą odnowiona przestrzeń, niezależnie od sposobu jej odnowienia, uznawana jest za atrakcyjną — na podstawie analizy odpowiedzi udzielanych w wywiadach.

Przeprowadzone badania pozwoliły na przedstawienie kryteriów oraz wskazanie cech i elementów przestrzeni, które wydają się być charakterystyczne dla miejsc postrzeganych jako atrakcyjne. Jedyne elementy wskazane w wywiadach, którego istotna obecność w przestrzeni nie została jednoznacznie potwierdzona w większości badanych przykładów, stanowi zieleni. W odniesieniu do rynków miasteczek słowackich zieleni wysoka była istotną częścią zagospodarowania, podczas gdy w Polsce i Czechach, obecność zieleni była najczęściej znikoma (wyjątek stanowi Lanckorona). Pozostałe badane cechy, wskazane na podstawie wywiadów oraz kwerendy literatury, jak bogata oferta usług, w tym o charakterze ogólnomiejskim, dobra dostępność, estetyka, wyposa-

zenie w obiekty małej architektury czy elastyczność w zakresie zmian funkcji przestrzeni placu zostały potwierdzone i znalazły odzwierciedlenie w postaci zestawu kryteriów. Najwyższe oceny, według przyjętych kryteriów, uzyskał Rynek w Levočy, następnie w kolejności były przestrzenie publiczne w miastach Jindřichův Hradec, Kutná Hora. Wysoko oceniono również Český Krumlov i Havlíčkův Brod. Największe rozbieżności w ocenie wymienionych przestrzeni dotyczyły głównie obecności zieleni. W przeprowadzonych wywiadach zieleni urządzona była określana jako jeden z bardzo istotnych czynników wpływających zdaniem respondentów na atrakcyjność i ocenę przestrzeni, podczas gdy w trakcie prowadzonych badań *in situ* stwierdzono dodatni wpływ na ocenę jedynie w połowie przypadków.

Poniżej zebrano kryteria, które mogą być wykorzystane do oceny przestrzeni publicznych małych miast:

- przewaga obiektów usługowych w stosunku do zabudowy mieszkalnej;
- znaczny udział funkcji usługowych o znaczeniu ogólnomiejskim wśród wszystkich funkcji usługowych w rynku;
- obecność aktywnych krawędzi;
- obecność w rynku placu miejskiego o charakterze reprezentacyjnym;
- elastyczność funkcji płyty rynku, związana z możliwością organizacji różnorodnych wydarzeń w tej przestrzeni;
- obecność zieleni urządzonej;
- dobra dostępność transportowa do miasta i rynku;
- dobra dostępność piesza do centralnej części rynku;
- obecność zaakcentowanych i czytelnych „wejść” w przestrzeń rynku;
- ekspozycja ważnych obiektów wpływających na kompozycję przestrzeni;
- obecność zwartych i pełnych pierzei zabudowy, związana z czytelnością wnętrza urbanistycznego;
- ciekawa, estetyczna i harmonijna zabudowa;
- harmonijne i stosownie dobrane obiekty małej architektury.

Z uwagi na przyjęte założenia badania dotyczyły przestrzeni o genezie historycznej. W związku z ochroną tych przestrzeni często zabudowa je otaczająca również posiada walor historyczny.

Podziękowania

Pragniemy wyrazić naszą głęboką wdzięczność śp. Pani prof. dr hab. inż. arch. Elżbiecie Węclawowicz-Bilskiej, naszej Mentorce i Przyjaciółce. Jako doktoranci śp. Pani Profesor mieliśmy zaszczyt i ogromną przyjemność prowadzić pod Jej kierunkiem badania,

których rezultaty zostały wykorzystane w niniejszym artykule. Jednocześnie pragniemy upamiętnić niewielki fragment Jej zainteresowań badawczych, które miały znaczący wpływ na nasze ścieżki naukowe.

REFERENCES

- Askarizad, R., Jinliao, H., Jafari, S. (2021), ‘The influence of COVID-19 on the societal mobility of urban spaces’, *Cities*, 119, 103388. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103388> (accessed: 11.09.2024)
- Bartosiewicz, S., Stańczyk, E. (2018), ‘Wybrane aspekty sytuacji społeczno-gospodarczej ściany wschodniej w porównaniu z resztą Polski w latach 2004–2016. Część IV — przedsiębiorczość’, *Studia i Prace WNEIZ US*, 54(3), pp. 7–23.
- Battis-Schinker, E. et al. (2021), ‘Towards quality of life indicators for historic urban landscapes — Insight into a German-Polish research project’, *Environmental and Sustainability Indicators*, 10, 100094. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.indic.2020.100094> (accessed: 11.09.2024).
- Bierwiazonek, K. (2021), ‘Człowiek w przestrzeni publicznej miasta. Społeczne znaczenia i zjawiska zagrażające przestrzeni publicznej’, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 56, pp. 45–60. Available at: <https://doi.org/10.14746/rrpr.2021.56s.05> (accessed: 11.09.2024).
- Bogdanowski, J. (1976), *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*, Polska Akademia Nauk Oddział w Krakowie, Komisja Urbanistyki i Architektury; Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Bogdanowski, J. (1990), *Metoda jednostek i wnętrz architektoniczno-krajobrazowych (JARK-WAK) w studiach i projektowaniu : (podstawowe wiadomości) : pomoc dydaktyczna* (2nd ed.), Kraków: Politechnika Krakowska.
- Brenner, N., Marcuse, P., Mayer, M. (eds.), (2012), *Cities for People, Not for Profit*, Routledge. Available at: <https://doi.org/10.4324/9780203802182> (accessed: 11.09.2024).
- Carmona, M. (2021), *Public Places Urban Spaces*, Routledge. Available at: <https://doi.org/10.4324/9781315158457> (accessed: 11.09.2024).
- Ciepiela, A. (2021a), ‘Rewolucja w sercu małego miasta. Rewitalizacja rynku w Osieku’, *Przestrzeń Urbanistyka Architektura*, 2021(2), pp. 42–51. Available at: <https://doi.org/10.37705/PUA/2/2021/04> (accessed: 11.09.2024).
- Ciepiela, A. (2021b), *Współczesne zmiany głównych przestrzeni publicznych w miastach małych województwa świętokrzyskiego*, rozprawa doktorska opracowana pod kierunkiem prof. dr hab. inż. arch. Elżbiety Węclawowicz-Bilskiej oraz promotora pomocniczego dr inż. arch. Hanny Hrehorowicz-Gaber, Kraków: Politechnika Krakowska.
- Czech Statistical Office (2021), *Demographic Yearbook of Towns of the Czech Republic*, 2022.
- Gehl, J. (2010), *Cities for People*, Island Press.
- Gehl, J. (2011), *Life Between Buildings*, Island Press.
- Gehl, J., Svarre, B. (2013), *How To Study Public Life*, Island Press / Center for Resource Economics. Available at: <https://doi.org/10.5822/978-1-61091-525-0> (accessed: 11.09.2024).

- Hiss, T. (1991), *The Experience of Place: A New Way of Looking at and Dealing With our Radically Changing Cities and Countryside*, Alfred A. Knopf, Inc.
- Honey-Rosés, J. et al. (2021), 'The impact of COVID-19 on public space: an early review of the emerging questions — design, perceptions and inequities', *Cities & Health*, 5(sup1), pp. S263–S279. Available at: <https://doi.org/10.1080/23748834.2020.1780074> (accessed: 11.09.2024).
- Hrehorowicz-Gaber, H., Ciepela, A., Hrehorowicz-Nowak, A. (2023), 'Protection of the cultural landscape and architectural form of the Wisnicko-Lipnicki Landscape Park', *Space & Form*, 56, pp. 415–434. Available at: <https://doi.org/10.21005/pif.2023.56.D-01> (accessed: 11.09.2024).
- Jacobs, J. (1961), *The Death and Life of Great American Cities*, Random House USA Inc.
- Jeleński, T., Kosiński, W. (eds.), (2009), *Jak przetworzyć Miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych* (Wydanie polskie), Fundacja Partnerstwo dla Środowiska. Available at: https://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2015/08/PPS-Jak_przetworzyc_miejsce.pdf (accessed: 11.09.2024).
- Krzysztofik, R., Dymitrow, M. (2015), *Degraded and restituted towns in Poland: origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce: geneza, rozwój, problemy*, School of Business, Economics and Law, University of Gothenburg.
- Kulawiak, A., Smętkiewicz, K. (2023), 'Tożsamość terytorialna przestrzeni publicznej związanej z dziedzictwem przemysłowym miasta na przykładzie placu Zwycięstwa w Łodzi', *Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society*, 37(3). Available at: <https://doi.org/10.24917/20801653.373.2> (accessed: 11.09.2024).
- Lynch, K. (1960), *The Image of the City*, MIT Press. <https://doi.org/10.2307/798927>
- Madanipour, A. (2021), 'Whose Public Space? International Case Studies in Urban Design and Development [in:] M. Mitrašinović, V. Mehta (eds.), *Public Space Reader* (1st ed.)
- Majerska-Pałubicka, B. (2022), 'Współczesna przestrzeń publiczna — wyzwanie dla architektów, władz lokalnych i użytkowników', *Builder*, 300(7), pp. 49–53. Available at: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.8824> (accessed: 11.09.2024).
- Mantey, D. (2014), *Przestrzeń publiczna Józefosławia i Julianowa. Kompleksowa diagnoza wraz z propozycjami utworzenia sieci lokalnych przestrzeni publicznych*, Józefosław.
- Mantey, D. (2019), *Wzorzec miejskiej przestrzeni publicznej w konfrontacji z podmiejską rzeczywistością. Przykład podwarszawskich suburbiów*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Mencwel, J. (2020), *Betonoza. Jak się niszczy polskie miasta*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Montgomery, C. (2015), *Happy City: Transforming Our Lives Through Urban Design*, Penguin Books Ltd.
- Myczkowski, Z. et al. (1998), *Ochrona wartości krajobrazu i środowiska kulturowego w studium do planu i miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy*, Warszawa: Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu Narodowa Instytucja Kultury.
- Przesmycka, E. (2009), 'Rynki małych miast Polski południowo-wschodniej wczoraj i dziś', *Architektura Krajobrazu*, 2, pp. 48–56.
- Przesmycka, E. (2015), 'Degraded and restituted towns of the Lublin region and their spatio-architectural transformations' [in:] R. Krzysztofik, M. Dymitrow (eds.), *Degraded and restituted towns in Poland: origins, development, problems / Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce: geneza, rozwój, problemy* (pp. 209–211), School of Business, Economics and Law, University of Gothenburg.
- Przesmycka, E. (2018), 'Spatial and architectural transformations of small towns in Poland in 1998–2018 [in:] M. Peřinková, S. Jüttnerová, L. Videcká (eds.), *Architektura v perspektive 2018 / Architecture in Perspective. Sborník příspěvků z mezinárodní konference* (Vol. 10), VSB — Technická Univerzita Ostrava.
- Ramlee, M. et al. (2015), 'Revitalization of Urban Public Spaces: An Overview', *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 201, pp. 360–367. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.187> (accessed: 11.09.2024).
- Statistical Office of the Slovak Republic (2021), *Data cubes*.
- Statistics Poland. (2023). *Local Data Bank*. <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/>
- Sykta, I., Grzybowski, M. (2023), 'Współczesne tendencje w kształtowaniu przestrzeni publicznych w Budapeszcie', *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie*. Available at: <https://doi.org/10.24425/tkuia.2021.138722> (accessed: 11.09.2024).
- Szafranek, A. (2019), 'Przebudowa Potsdamer Platz jako przykład współczesnego kształtowania przestrzeni publicznej', *Teka Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*, 15(2), pp. 44–53.
- Trojanowska, A. (2011, August 25), *Rynek wizytówką małego miasta*, portal samorządowy. Available at: <https://www.portalsamorzadowy.pl/inwestycje/rynek-wizytowka-malego-miasta,21163.html> (accessed: 11.09.2024).
- Wantuch-Malta, D. (2016), *Przestrzeń publiczna 2.0. Miasto u progu XXI w.*, Księży Młyn Dom Wydawniczy.
- Węclawowicz-Bilska, E. (2012), 'Współczesne tendencje rewitalizacji miast europejskich', *Czasopismo Techniczne. Architektura*, 109(12), pp. 19–26.
- Węclawowicz-Bilska, E. (2015), 'Podstawowe rodzaje inwestycji realizowanych w ostatnim dziesięcioleciu w przestrzeni małych miast Małopolski', *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 19, pp. 3–19.
- Węclawowicz-Bilska, E. (2019), 'Recipe for a City', *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 471, 112048. Available at: <https://doi.org/10.1088/1757-899X/471/11/112048> (accessed: 11.04.2024).
- Węclawowicz-Bilska, E., Wdowiarz-Bilska, M. (2019), 'Revitalisations in Polish Health Resorts vs. European Measures', *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 471, 112049. Available at: <https://doi.org/10.1088/1757-899X/471/11/112049> (accessed: 12.09.2024).
- Wejchert, K. (1984), *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Warszawa: Arkady.